

Forfatter: Brandes, Georg

Titel: Udrag fra Hovedstrømninger. Emigrantlitteraturen (1872)

Citation: Brandes, Georg: "Samlede Skrifter", i Brandes, Georg: *Samlede Skrifter*, 1899-1910, s. 36. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-brandes04-shoot-idm139992360201776/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Samlede Skrifter

vil enhver Regel, man sige hvad man vil, ødelægge den sande Naturfølelse og det sande Udtryk for den.» I dette Werthers Had til de udenfra givne Regler ligger ogsaa hans Afsky for alle Kunstudtrykkene paa Skønhedens Omraade som paa Samfundets. Derfor skærer Werther Tænder af Forbitrelse, naar Fyrsten, som har lidt Skønhedssans, i Samtale med ham om Kunst, overfor Werthers personlige Udbrud lige med et i den bedste Mening plumper ud med et eller andet stemplet æstetisk Kunstord; derfor oprøres han i Samtalerne med Albert over det færdige Register af Samfundsdomme, denne har til sin Raadighed: «Hvorfor, udraaber han, maa dog I Mennesker, naar I taler om en Sag, straks udbryde: det er dumt, det er klogt, det er godt, det er ondt! Hvad vil det altsammen sige? Har i derved udforsket Handlingens indre Forhold, de Aarsager, hvorfor den skete, hvorfor den maatte ske? Havde I det, saa vilde I ikke være saa hastige med Eders Domme.» Derfor oprøres han over Gesandstens Pedanteri, naar denne retter smaalig Stil i hans Embedsbreve; derfor ønsker han al Landsens Ulykke over den teologiske Blaastrømpe, der har ladet de smukke Nøddetræer i Præstegaardshaven hugge om; derfor saares han med ét Ord dybere end fornuftigt er af ul død Lærdoms anmassende Paastænde, af alt livløst og højtideligt Formvæsen, alle Samfunds-Rangfølgenes Fordringer paa Underordning og Lydighed.

Han tyer da til Børnene, som er «hans Hjerte nærmest paa Jorden» og til de Udannede, hvem sande Følelser og sande Lidenskaber giver en Skønhed, Intet i hans Øjne kan overtræffe. Han behøver da ogsaa kun at sidde og iagttage Pigerne, som benter Vand ved Brønden, for at mindes Patriarkernes Dage, Rebekka og Eliezer, og kun selv at koge sine Sukkerærter for at leve i Minderne om hin homeriske Tid, da Penelopes overmodige Friere selv slægtede og stegte deres Føde. Naturen fortryller og henriver ham. Naar han ikke er kristen; naar han, som han udtrykker sig, ikke hører til dem, som er givne Sønnen, fordi hans Hjerte siger ham, at Faderen vil beholde ham for sig selv, da beror dette paa, at Faderen for ham er Naturen, og Naturen, hans Gud.

Hvorhen han vender sig, støder han i Samfundet an, forstandigt ordnet som det er ved kolde og stivnede Regler. Han udvises paa den mest krænkende Maade af et fornemt Selskab, blot fordi han, intet anende, skønt borgerlig er bleven staaende

i Salen hos sin Foresatte, hvor en Kres af Aristokratiet om Aftenen indfinder sig. Han, som selv er brændende og ulykkeligt forelsket, interesserer sig for at frelse en Ulykkelig, hvem en uovervindelig og ikke uigengældt erotisk Lidenskab har drevet til et Voldtægtsforsøg og til Mord af en Medbejler, og bliver ikke alene afvist af den strenge Ordens Repræsentanter, men er endog ved Loven forpligtet til at vidne imod Den, han saa inderligt gerne vilde beskytte og frelse.

Og alt dette er endda kun Biomstændigheder. Den Pige, han elsker og som han, hvis den givne Orden ikke stod imellem dem, med Lethed kunde vinde, er en Andens Brud. I dette sidste Sammenstød brister hans Hjerte.

Saaledes fremstiller denne Bog det fulde Hjertes Ret og Uret overfor Hverdagslivets Regler, dets Uendelighedstrang, dets Frihedstrang, der føler Livet som et Fængsel og alle Samfundets Skillemure som Fængselsvægge. Alt, hvad Samfundet byder, er, siger Werther, at male Fængselsvæggene for hver Enkelt, at male dem perspektivisk med lyse Udsigter til en vid Synskres. Men Væggene selv brydes ikke ned. Derfor denne Renden Panden imod Væggen, denne lange Hulken, denne dybe Fortvivlelse, som først lindres ved et Pistoiskud i Hjertet. Napoleon bebrejdede den Dag, han havde sit Møde med Goethe, denne, at han havde forbundet Kærlighedshistorien med Misforholdet til det fornemme Selskab; men som man ser med Urette; thi begge disse Forhold griber ind i hinanden og udtrykker Bogens Idé.

Hvad her er fremstillet er ikke som i *La nouvelle Héloïse* Dydens og den deistiske Religiositets Overvinden af Naturdrift og Lidenskab, men Lidenskabens skæbnebestemte Udviklingsgang. Med Nødvendighed gaar i denne Hjertets Tragedie den regeltrødsende Natur og den regelløse Lidenskab til Grunde. Bogens Slutning er iøvrigt ikke opfunden af Goethe; til den er et Haandskrift, der fremstiller den unge Jerusalems Endeligt, benyttet (det findes i Kestners Bog om Goethe og Lotte). I de sidste Linjer er kun et enkelt Ord forandret som vulgært. I Haandskriftet staar «Barbiergesellen trugen ihn.» Bogen ender saaledes: «Handwerker trugen ihn, kein Geistlicher hat ihn begleitet.» I sin skærende Korthed udtrykker denne Sætning, at et Liv er endt, der i Strid med sig selv og med Samfundet, dødeligt saaret i sine Sympatier, er bukket under. Haandværkere bar ham; thi det borgerlige Samfund holdt sig farisæisk tilbage; ingen Præst